

क्षुद्रपनस पु० नि० कर्म० । नकुचे (माँदार) राजनि० ।
क्षुद्रपस्य पु० क्षुद्रं पर्यमस्य । १ अर्जके वर्षरीभेदे राजनि० ।
२ खलपल्लवुक्ते ति० । [क्षुप्रभेदे राजनि० ।
क्षुद्रपाषाणभेदा स्त्री नि० कर्म० । गिरिभवे कन्दरोखे
क्षुद्रपिप्पली स्त्री नित्यं कर्म० । वनपिप्पल्याम् राजनि०
क्षुद्रपृषती स्त्री नित्यं कर्म० । सृष्ट्याविचित्प्रविन्द युक्तायां पृ
षत्यां सृगीभेदे "पृषती क्षुद्रपृषती स्थूलपृषती मैत्रा-
वरुण्यः" यजु० २४, २, अत्यत्यवेददीपे उक्तार्थकता इत्या
क्षुद्रपोतिका स्त्री नि० कर्म० । भूलपोतिकायां राजनि० ।
क्षुद्रफल(क) क्षुद्रं फलमस्य वा कप् । १ जीवनवृत्ते शब्द-
च० । २ भूमिजम्बुवृत्ते शब्दमा० । कवभावे । ३ इन्द्र-
याख्यां ४ गोपालकर्कश्याम् ५ अग्निदमन्यां ६ कण्टकारि-
कायां च स्त्री राजनि० टाप् ।
क्षुद्रभण्डाकी स्त्री नि० कर्म० । वृहत्याम् राजनि० ।
क्षुद्रमत्स्य पु० कर्म० । खलमत्स्ये (कोटभाँड) "क्षुद्रमत्स्याः
खादुरसा दोषतयविनाशनाः । लघुपाका रुचिकराः
सर्वदा ते हिता मताः । अतिस्निग्धाः पुंस्त्वहराः रुच्याः
कासानिलापहाः" भावप्र० नटगुणा उक्ताः ।
क्षुद्रमुस्त स्त्री नि० कर्म० । कसेरुचुपे राजनि० ।
क्षुद्रोग पु० कर्म० । सुश्रुतोक्ते चतुश्चत्वारिंशत्खलरोगभेदे यथा
"अथातः क्षुद्रोगाणां निदानं व्याख्यास्यामः । समासेन
चतुश्चत्वारिंशत् क्षुद्रोगा भवन्ति । तद्यथा अजग-
त्तिका यवप्रख्याऽम्बालजी विष्टता कच्छपिका वल्मीक
मिन्द्रवृद्धा पनसिका पाषाणगर्दभो जाडगर्दभः कक्षा
विस्फोटकोऽग्निरोहिणी चिप्यं कुनखोऽनुशयी विदा-
रिका शर्कराऽर्जुदं पामा विचर्चिका रफसा पाददारिका
कदरमलसेन्द्रलुप्ते दारुणकोऽष्टपिका पलितं मसूरिका
यौवनपिडका पद्मिनीकण्टको जलमणिर्माशकश्चर्म
कीलक्षिलकालको न्यच्छं व्यङ्गः परिवर्त्तिकाऽवपाटिका
निरुद्रप्रकसो निरुद्रपुटोऽहिपूतनं वृषणकच्छूर्गदंभश्च-
चेति । स्निग्धा सवर्णा अथिता नीरुजा सुहृसांभवा ।
कक्षवातोत्थिता क्षेया बालानामजगत्तिका । यवाकारा
सुकठिना अथिता मांससंभृता । पिडका स्नेहवाताभ्यां
यवप्रस्थेति२ सोच्यते । वनामवङ्गां पिडकासुक्ष्मां परिमण्ड-
लाम् अम्बालजीश्च मत्स्यपूयां तां विद्यात् कफवातजाम् ।
विष्टतास्यां महादाहं पकोहुस्वरसन्निभाम् । विष्टता-
मिति ४ तां विद्यात्पित्तोत्थां परिमण्डलाम् । अन्ययः पञ्च
वा षडवा दाहणाः कच्छपोक्षताः । कफानिलाभ्यामुडूतां

विद्यात्तां कच्छपोक्षमिति । पाणिपादतले सन्धौ श्रीवाया-
मूर्द्धजन्मुपि । अन्यिर्वल्मीकवद्यास्तु शनैः ससुपचयते ।
तोदहोदपरीदाहकण्डूमाङ्गिर्नैर्हतः । व्याधिर्वल्मीक ६
इत्येव रफपित्तानिलोद्भवः । पद्मपुष्करवन्मध्ये पिडकाभिः
समासिताम् । इन्द्रवृद्धान्तु ७ तां विद्याद्वातपित्तोत्थितां
भिषक् । कर्णोपरि समन्ताद्वा पृष्ठे वा पिडकोपरुक् ।
शालूकवत्पनसिकां ८ तां विद्यात् स्नेहवातजाम् । हनु-
सन्धौ ससङ्गूतं शोफमल्परुजं स्थिरम् । पाषाणगर्दभं ९
विद्यादुबलाक्षपवनात्ताकम् । विसर्पवत्पित्तं यो दाह-
ज्वरकरस्तनुः । अपाकः श्वयधुः पित्तात् क्षेयो जाल-
गर्दभः १० । वाङ्मार्शसकक्षासु कण्ठस्फोटां सवेदनाम् ।
पित्तप्रकोपात्सम्भूतां कक्षांमिति ११ विनिर्दिशेत् । अग्निद-
ग्धनिभाः स्फोटाः सज्वरा रक्तपित्ततः । कक्षिर्वल्मीक वा
देहे सृष्टता विस्फोटका १२ इति । कक्षाभागेषु ये स्फोटा
जायन्ते मांसदारणाः । अनर्दाहज्वरकरा दीप्तपावक-
सन्निभाः । सप्ताहाद्वाद्दशाह्वा पक्षाहा म्रान्ति मान-
वम् । तामग्निरोहिणीं १३ विद्यादसाध्यां सन्निपाततः ।
नखमांसमधिष्ठाय पित्तं वायुश्च वेदनाम् । करोति दाह-
पाकौ च तं व्याधिं चिप्यं १४मादिशेत् । तदेव क्षतरोगाख्यं
तथोपनखमित्यपि । अभिघातात्पुटो यो नखो रूक्षोऽ-
सितः खरः । भवेत्तु कुनखं १५ विद्यात्कुलीनमिति संक्षि-
तम् । गम्भीरामल्यसंरम्भां सवर्णां सुपरिस्थिताम् । कफा-
दन्तः प्रपाकानां विद्यादनुशयी १६ भिषक् । विदारिकान्द-
वहृत्तां कक्षावङ्गणसन्धिषु । रक्तां विदारिकां १७ विद्यात्
सर्वजां सर्वलक्ष्णाम् । प्राप्य मांससिरास्त्रायुक्षेप
मेदस्तयाऽनिलः । अन्यिं कुर्वन्ति भिक्षोऽसौ मधुसर्पि
र्वसानिभम् । स्ववत्यास्त्रावमत्यर्थं तत्तद्विं गतोऽनिलः ।
मांसं विशेषतः अथितां शर्करां जनयेत्पुनः । दुर्गन्धं
क्षिद्रमत्यर्थं नानावर्णं ततः सिराः । स्रवन्ति स्रहसा रक्तां
तद्विद्याच्छर्करां दम् १८ । पामाविचर्चिर्गौ १९ २० कुष्ठेषु
रकसाश्च प्रकीर्त्तिता । परिक्रमणशीलस्य वायुरत्यर्थ-
रूक्षयोः । पादयोः कुरुते दारि २१ स्रज्जां तलसंस्थिताम् ।
शर्करोन्मथिते पादे क्षते वा कण्टकादिभिः । मेदोऽक्ता-
तुगैश्चैव दोषैर्वा जायते नृणाम् । स कीलः कठिनो
अन्यिर्निम्नमध्योन्नतोऽपि वा । कोलमातः सरूक्षानो जा-
यते कदरस्तु २२ सः । क्षिद्राङ्गुल्यन्तरो पादौ कण्डूदाह-
रुगन्विता । दुष्टकर्मसंस्पर्शादलसं २४ तं विनिर्दिशेत् ।
रोमकूपातगे पित्तं वातेन सह मूर्च्छितम् । प्रच्यावयति